

УДК 94(477.82)“XIV/XV”

**Бортнікова Алла**

## **ГРАМОТИ НА МАГДЕБУРЗЬКЕ ПРАВО МІСТУ ЛУЦЬКУ XV–XVI ст.**

Здійснено переклад грамот місту Луцьку на магдебурзьке право Владислава Ягайла 1432 р. та Олександра 1497 р. з латинської мови, Стефана Баторія 1576 р. – з польської. У коментарі в контексті тогочасної історичної обстановки проведено науковий аналіз текстів привілеїв за вимогами до дипломатичного складу документа.

*Ключові слова:* Волинь, Луцька земля, Велике князівство Литовське, Річ Посполита, привілей, лист, магдебурзьке право, вїт, бурмистри, радці, самоврядування.

Осуществлен перевод грамот городу Луцку на магдебургское право Владислава Ягайла 1432 г. и Александра 1497 г. с латинского языка, Стефана Батория 1576 г. – с польского. В комментарии в контексте исторической обстановки проведен научный анализ текстов привилеев согласно требованиям к дипломатическому составу документа.

*Ключевые слова:* Волынь, Луцкая земля, Великое княжество Литовское, Речь Посполитая, привилей, лист, магдебургское право, вїт, бурмистры, радцы, самоуправление.

There is made the translation of Diplomas of Magdeburg Right on Lutsk city of Vladislav Yagaylo 1432 and Olexander 1497 from Latin, and Stephan Batoriy 1576 – from polish. It is scientifically analyzed the texts of privies under the requirements to diplomatic composition of document in the context of contemporary historical conditions.

*Key words:* Volhyn, Lutsk land, The Great Lithuanian Kingdom, Rech Pospolita, privies, letter, Magdeburg rights, voit, stewards, advisors, self-government

Магдебурзьке право, що поширилося на українські землі з Німеччини і Польщі, було однією з найвідоміших систем міського права у Великому князівстві Литовському (ВКЛ). Норми цього права закріплювали юрисдикцію і свободи мешканців міста, їхнє право на самоврядування. Вони регулювали соціально-економічні і суспільно-правові відносини, порядок суду та судочинства, визначали заходи кримінального покарання, регламентували внутрішню статутну діяльність купецьких корпорацій, ремісницьких цехів й торгівлю.

Як справедливо зазначають сучасні дослідники, магдебурзьке право, хоча й поширювалося у ВКЛ під впливом Польщі, однак мало риси самобутності: його норми у ньому відрізнялися від аналогічного (міського) права в містах Німеччини та Польщі<sup>1</sup>. Поширення магдебурзького права на Волині тривало понад два століття; починаючи з XV ст. до середини

© Бортнікова Алла, 2010

XVII ст. його отримали близько 95 волинських поселень, що складало половину загальної кількості їх<sup>2</sup>.

Свідоцтвом на отримання магдебурзького права слугували відповідні грамоти, що мали законодавчий характер і називалися у ВКЛ «листами» та «привілеями». Вони були визначальною формою розвитку права тієї доби, аж до прийняття Литовських статутів. Привілеї на нього займали чільне місце серед інших документальних пам'яток князівства, передбачали різноманітні пільги на користь того чи іншого міста, що його отримувало. Їх надавали або на прохання місцевих громад, або незалежно від такого прохання польськими королями і великими князями у вигляді особливої милості. Кожне місто після отримання такого привілею з плином часу отримувало новий привілей на підтвердження попереднього. Усі вони складають комплекс важливих історичних джерел з історії організації самоврядування у містах ВКЛ.

Привілеї окремим містам стали видаватися у зв'язку із зростанням та збільшенням економічного впливу їх на суспільне життя. Не слід забувати і про політичні аспекти запровадження магдебурзького права, оскільки організація життя за нормами цього права, так чи інакше, сприяла консолідації державних утворень, земель, міст тощо, на засадах тогочасної західної культури. Яскравим прикладом щодо цього є Луцьк. Перша згадка про це місто датується 1085 р. З кінця XII ст. воно розвивалося у складі Галицько-Волинського князівства. Свідченням його життєздатності – відбудова після численних руйнівних татаро-монгольських набігів. Загалом місто славилось багатством своїх церков і монастирів. 1288 р. датується згадка про існування у ньому Луцької православної єпархії. За погодженням Любарта у 1375 р. створено першу у ВКЛ Луцьку римо-католицьку єпархію, до якої входили й південно-західні землі Білорусі. Від 1340 р. місто належало князю Любарту, який у середині XIV ст. на місці стародавнього детинця розпочав спорудження Луцького замку. Після смерті Любарта у 1384 р. деякий час тут правив його син Федір. Однак, у 1387 р. Ягайло передав Луцьк Вітовту, який перетворив місто на другу столицю ВКЛ. У 1429 р. з ініціативи імператора Священної Римської імперії Жигимонта у Луцьку відбувся «з'їзд монархів». На ньому були присутніми найвпливовіші правителі Європи: польський король Владислав Ягайло, великий князь литовський Вітовт, великий князь московський Василь II, король Данії, магістри Німецького ордену, воєвода валаський, папські і візантійські послы та ін. Вони вирішували питання загальноєвропейської політики, створення союзу у боротьбі з турками, об'єднання церков, надання Вітовту титулу короля. У 30-х рр. XV ст. Луцьк підтримував литовського князя Свидригайла і у 1440 р. великий князь литовський Казимир IV Ягеллончик передав Свидригайлові Волинське князівство, яким останній управляв до своєї смерті у 1452 р.

Політичне піднесення Луцька відбувалося, вочевидь, на основі значного економічного зростання. У перші десятиліття XV ст. тут уже існувала доволі розвинута система податків та повинностей у сфері

землеволодіння і землекористування, де панував старовинний звичай. Відносно сформованою була і соціальна інфраструктура міста. Історичні джерела, що збереглися, особливо документи Литовської Метрики та актовий матеріал, у цілому засвідчують про достатньо динамічний соціально-економічний розвиток Луцька у XV ст. Цьому сприяло вигідне географічне розташування міста на березі річки Стир, а також розгалужена система міжнародних зв'язків: від часів Київської Русі місто було центром міжнародної торгівлі. Сфера торговельно-економічних зв'язків не обмежувалася внутрішніми потребами міста, де відбувалися торги і ярмарки, а виходила за межі ВКЛ. Здавна на міських ярмарках торгували сіллю, воском, зерном, медом, овочами та ін. До Луцька прибували іноземні купці, а луцькі торговці вже у XV ст. відправлялися з товарами до Любліна і Гданська. Впродовж XV ст. керівництво господарським, судовим й суспільним життям міста здійснював староста та його урядовці, а з наданням Луцьку магдебурзького права у ньому започаткували свою діяльність й органи міського самоврядування.

Луцьк, як центр удільної землі, отримав грамоту на магдебурзьке право у 1432 р. від польського короля Владислава (Ягайла), визнаючи його верховенство. Це був період боротьби Польського королівства і Великого князівства Литовського за перерозподіл сфер впливу, що відобразилася у запеклій війні 1432–1439 рр. між Свидригайлом і Владиславом (Ягайлом). Своім привілеєм 1432 р. Владислав зрівняв права князів, бояр, воїнів, шляхтичів та інших жителів луцької землі з правами, якими користувалися прелати, барони і шляхта Польського королівства, а міщанам Луцька жалував магдебурзьке право. За грамотою лучани отримали низку прав і вольностей. Проте, вочевидь, зрозуміло, що магдебурзьке право розповсюджувалося передусім на заможне населення.

У 1497 р. великий князь литовський Олександр (1461–1506) пожалував Луцьку новий «привілей» на магдебурзьке право, яке поширювалося вже на усіх міщан. У ньому були значно розширені права луцьких жителів, які органічно доповнювалися їхніми обов'язками перед князівством. В умовах дії магдебурзького права верховний правитель визначив статус і доходи війта, порядок міського управління, вибори чиновників, організацію міського суду. Значна увага приділялася впорядкуванню міського життя, організації у ньому торгівлі. Права і обов'язки лучан було виписано окремою статтею.

Король польський і великий князь литовський Стефан Баторій (1576–1586) видав грамоту 1576 р., якою підтверджував надання Луцьку магдебурзького права та усі попередні «привілеї» своїх попередників на права і вольності. Нагадаємо, що на момент надання згаданої грамоти минуло понад сто років від часу першого отримання містом магдебурзького права (1432). На той час завершився тривалий процес зближення ВКЛ з Польським королівством. У результаті підписання Люблінської унії 1569 р. відбулося об'єднання обох державних утворень в єдину державу – Річ Посполиту. Волинь разом з іншими українськими,

білоруськими та литовськими землями увійшла в її склад. Луцьк у нових політичних умовах не лише продовжував жити на засадах магдебурзького права, а й адаптував цю систему управління до місцевих умов.

Стефан Баторій у 1576 р. після тривалих переговорів із представниками ВКЛ видав грамоту, якою визнав, що Польща і ВКЛ є рівноправними партнерами у складі федеративної держави. Король зобов'язався боронити самостійність ВКЛ, розширяти його межі, не призначати поляків воєначальниками у ВКЛ, загальні сейми скликати почергово у Польщі та ВКЛ. За таких умов він і був обраний великим князем литовським. Отримання підтверджувального привілею головним містом Волині відповідало особливостям політики Стефана Баторія, спрямованої на закріплення свого впливу у регіонах.

Грамоти на магдебурзьке право місту Луцьку було запроваджено у науковий обіг Археографічною комісією, спеціально створеною для збору давніх актів при київському, подільському і волинському генерал-губернаторі. Грамоти публікувалися у XIX ст. у відповідному томі, присвяченому містам<sup>3</sup>.

У зв'язку з тим, що проблема магдебурзького права на Волині детально не досліджувалася, ці грамоти залишалися поза особливою увагою наукової громадськості. Тим більше, що дві з них (1432, 1497) написані латинською мовою. Грамота Стефана Баторія 1576 р. – польською мовою. З метою ґрунтовного наукового опрацювання текстів грамот, включення їх у науковий обіг, постала нагальна потреба у перекладі їх українською мовою, а також їх публікації. Слід зауважити, що частина грамоти короля Владислава (Ягайла) 1432 р. перекладалася з латини українською мовою і була опублікована у збірнику документів і матеріалів до 900-ліття Луцька<sup>4</sup>. Проте, у вказаному виданні текст грамоти піддавався значному скороченню, і тому видається доречним опублікувати в українському перекладі весь текст цього важливого джерела з історії середньовічного українського міста. Тим більше, що скорочення оригінального тексту джерела неминуче призводить до втрати важливої інформації, а також порушує цілісність сприйняття тексту. На жаль, перекладач указаної грамоти у цьому виданні не називався.

Підготовка до публікації грамот польських королів і великих князів місту Луцьку здійснювалася згідно з вимогами до дипломатичного складу документа. Автор керувався, насамперед, методичними рекомендаціями С. М. Каштанова, А. Л. Хорошкевич<sup>5</sup>. У сучасній історіографії застосовується поділ типу формуляра, який ми називаємо «умовним», на «протокол» (або «початковий протокол»), «текст» та «ексхатокол» (або «кінцевий протокол»). На думку С. М. Каштанова, умовний протокол можна поділити на три частини, кожна з яких складається із кількох компонентів. У реальному тексті окремі компоненти умовного формуляра можуть не існувати, а розташування їх може змінюватися залежно від особливостей походження і структури конкретного документа. Ці методичні рекомендації враховувалися автором при підготовці грамот до публікації.

Грамоти (привілеї) були розділені (абзацами) на відповідні частини, а ті, у свою чергу, ділилися на ще дрібніші. Вступна частина – «богословіє», присвячувалося Богу; інтитуляція (визначення автора); інскрипція – адресат; салюція – звернення до адресата. Основна частина документа – текст: аренда – мета складання документа; наратив – виклад обставин; диспозиція – розпорядження по суті; санкція – заборона порушувати його. Кінцевий протокол – свідчення про скріплення печаткою, дата, місце видачі, укладач (писар), підпис.

Особливої уваги в роботі над перекладом грамот заслуговує термінологічний апарат. Автор намагався якомога точніше до оригінального тексту перекладати середньовічні терміни і поняття. Враховувалося використання їх сучасною історичною наукою. Як правило, одне й теж суспільне явище залежно від контексту може визначатися різними дефініціями. Наприклад, жителі міста називалися «міщанами». Міську спільноту українська дослідниця Н. Яковенко називає «всі мешканці нашого міста». Інколи зустрічається поняття «громада» (на нашу думку, це не всі жителі міста, а лише найбільш свідомі частина їх), «городяни», «містичі». В перекладі грамот для визначення міської спільноти загалом автор використовував термін «поспільство». Доречність використання цього терміна для волинського регіону доби середньовіччя підтверджується кирилическими текстами документів, зокрема, Литовської Метрики.

Звернемося до структури грамот. Кожна з них має короткий вступ, який починається словами: «в ім'я Господа амінь». Очевидно, посилення на Христа допомагало надати акту особливий авторитет, силу і позбавити можливості будь-ким заперечувати його зміст. Історик-правознавець А. Л. Рогачевський, аналізуючи концепцію міського права, відображену у пам'ятках магдебурзького права, справедливо зазначав, що норми міського права, утверджені у такий своєрідний спосіб, на переконання укладачів збірок, мали символізувати перемогу права над несправедливістю і злом. Тому, не випадковим є те, що більшість пам'яток міського права починається інвокацією – зверненням до Бога, яке мало служити гарантією достовірності і справедливості права<sup>6</sup>.

Привілеї місту Луцьку визначали автора, що видавав документ: «Ми, Владислав, з ласки Божої король Польщі, а також правитель краківський, сандомирський, серадзький, ленчицький, куявський та литовський, найвищий князь Померанії і Русі, володар і спадкоємець ...», а також «Стефан, з Божої ласки король Польщі, великий князь литовський, руський, пруський, мазовський, жемайтський, лівонський, київський, волинський, підляшський та ін., а також володар Трансільванії». Звернення до адресата (салюція) була обов'язковою у вступній частині. Верховні правителі зверталися до «князів, прелатів, бояр, воїнів, шляхтичів та інших мешканців Луцької землі» (1432), «бурмистрів, райців і всього нашого луцького поспільства» (1497), «бурмистра з радою і всіх міщан поспільства нашого міста Луцька» (1576).

У преамбулі (арензі) викладалися вищі мотиви і мету складання документа: «Нас просили, щоб ми на особливому нашому листі

деякі артикули, щодо тих прав і вольностей цього міста Луцька, з тих виписаних привілеїв, пояснили, а щодо інших речей, нижче описаних, володіння і вживання їх стародавнього, якими і на цей час користуються, згідно права посполитого підтвердили» (1576).

Загалом вступна частина привілеїв акцентувала увагу, з одного боку, на традиції, а з іншого, на непохитності ухваленого рішення, що також посилювало авторитетність документа.

За вступною частиною йшла основна, в якій називалися учасники події і розкривалася сутність справи. Ця частина привілеїв – найбільша за обсягом, і вона, як правило, була досить детальною. Так, у грамоті 1432 р. князям, прелатам, боярам, воїнам, шляхтичам і іншим жителям луцької землі, які належали святій римській церкві та церкві східній або грецького обряду Владислав (Ягайло) «дарував і щедро обдаровував» усі права і вольності, що «мають і якими користуються прелати, барони і шляхта Польського королівства». Привілей вказував на етнічний склад цього населення: поляки, тевтони і русини. Усім їм надавалося «тевтонське право», а іудеям та вірменам таке право, яким користувалися іудеї і вірмени у коронних містах Кракова і Львова. Зокрема, у Львові національні общини мали відповідну автономію і були об'єктами правових відносин, користувалися королівськими привілеями. Національні общини Львова ще у XIV ст. отримали можливість вибору: повністю підпорядковуватися судовій юрисдикції міського війта або вирішувати будь-які питання та справи в суді «відповідно до права своєї нації», але при головуванні міського війта<sup>7</sup>. У грамоті 1432 р. зазначалося, що даровані нею права, вольності і милості «даруємо і щедро обдаровуємо». У зв'язку з цим наголошувалося на необхідності збереження старовини. Жителі луцької землі, що отримали права і вольності, мали зберігати і стародавні повинності, що оплачувалися «за звичаєм». Отже, впровадження нових прав і вольностей передбачало й збереження старовини.

Грамота Олександра 1497 р. надавала місту магдебурзьке право з метою покращення його стану: «Бажаючи покращити стан нашого міста Луцька, щоб його мешканці, відповідно до свого становища, могли робити більше для його устрою». Характерною особливістю усіх цих відомих грамот була обов'язкова вказівка на відміну, ліквідацію або заміну раніше діючих правових норм на магдебурзькі. Не був винятком і привілей 1497 р. місту Луцьку. В ньому говорилося: «замість руського або волинського, або якогось іншого права, яке вони мали раніше, надаємо їм на вічні часи право тевтонське, яке називається магдебурзьким». Слід звернути увагу на цю формулу, оскільки в ній містився припис здійснити відповідну заміну, але не передбачалося повної (тотальної) ліквідації попередніх норм права. Привілей чітко говорив лише про ліквідацію цих норм у частині невідповідності їх магдебурзькому праву: «усуваючи усі права, правила і звичаї, які це магдебурзьке право найчастіше порушують».

Привілей відповідав на питання про переваги цього права для міста. З тексту документа випливає, що магдебурзьке право було досить

поширеним і звичним для міста та його населення. Документ, по суті, розкривав механізм дії магдебурзького права у Луцьку. Так, у ньому регламентувалися повноваження війта, визначалися його доходи. Тут йому надалися дві корчми, що звільнялися від королівських податків. Крім того, війт отримував прибуток (чверть денарія) з усіх податків, подарунків, судових платежів, грошових покарань або випадкових прибутків, що існували у місті. У привілеї підкреслювалося, що ці правила функціонували у Луцьку на взірць діючих правових норм інших міст ВКЛ, запроваджених попередниками короля і великого князя Олександра. Зразком щодо цього називалося місто Вільно. Війт отримав повну свободу дій у вирішенні кримінальних справ, таких, що стосувалися безпеки для життя міщан. У грамоті підкреслювалося, що вищевикладені норми відповідають магдебурзькому праву, і вимагалося дотримуватися їх «в усіх артикулах і клаузулах». Звучала настанова жителям Луцька і його околиць керуватися магдебурзьким правом, «без жодного винятку, в усьому, що постановляє право, підкорялися війту і райцям» і нинішнім, і прийдешнім. Ця частина привілею особливо важлива з точки зору з'ясування складних питань юрисдикції цього права. Необхідно підкреслити, що сфера поширення норм магдебурзького права у місті Луцьку стосувалася не лише міщан, але й мешканців передмість.

Привілей короля Стефана Баторія 1576 р. підтверджував луцьким міщанам права і вольності, викладені у попередніх привілеях на магдебурзьке право. Цим правом міщани мали користуватися і управлятися, відступати ж від «ім належного магдебурзького до жодного права в незвичайних речах позиватися не повинні». Для Луцька прикладом використання магдебурзького права привілей називав головні коронні міста і ВКЛ Вільно і Київ. При цьому у ньому вкотре наголошувалося на необхідності збереження старовини. У документі йшлося про ситуацію, що гіпотетично могла скластися у місті, коли комусь буде завдана образа або виникне інша необхідність, «тоді перед міським урядом поряд із звичайним правом вживати і магдебурзьке, згідно його привілеїв і вольностей». Документ чітко визначав права луцьких міщан під юрисдикцією магдебурзького права, які, «керуючись міськими вольностями», не мали права «від міських правил, відповідного права відступати, ні до кого не посилатися». Дозволялася, як виняток, «коли існуватиме переконання у заподіяних кривдах від влади», згідно все того ж «звичаю посполитого», апелювати до верховного правителя («до нас, до нашого двору»).

Після викладу обставин справи в документах звучало розпорядження по суті (диспозиція). Привілеєм 1432 р. король Польщі гарантував збереження Луцької землі та її жителів у складі корони, недопущення в ній жодного іноземного панування. Запевнялося у подальшому самостійному існуванні тут церкви грецького обряду. *Заборонялося змінювати віросповідання будь-якої людини, незалежно від її статі і статусу, на користь римської церкви.* Порушувалося питання організації системи оподаткування в краї. Зокрема, наголошувалося, що правитель прагне

звільнити селян (кметів) від податків, «які старости до часу звикли збирати для нас і наших нащадків». Лунало запевнення щодо збереження стародавнього звичаю: «У майбутньому необхідне за старим звичаєм будуть зобов'язані давати».

Розпорядження великого князя литовського Олександра, викладене у привілеї 1497 р., було просторішим і змістовнішим. Правитель дозволив проводити у Луцьку тричі на рік ярмарки тривалістю протягом тижня. Їх наказувалось організовувати «згідно звичаю»: перший – перед неділею, найближчою до свята Вознесіння Господнього; другий – перед святом святого Михайла; третій – перед святом святої Агнеси. На цих ярмарках «ніхто з купців без згоди райців не має права продавати або купувати у цьому місті». Винятком були купці з Вільно і Троку, що мали таке пільгове право у ВКЛ «з особливого дозволу наших попередників». Це була характерна для магдебурзького права заборона роздрібної торгівлі для іноземців – на користь власного купецтва. У такий спосіб верховна влада підтримувала своїх місцевих купців. Встановлювалася одноразова величина купівлі воску (не менше 4 каменів воску) для іноземців.

Луцьку дозволялося мати свою вагу (важницю), воскобійню. На виробках із воску виробники повинні були ставити свій знак. Усім шинкарям, «разом і кожному окремо», наказувалось користуватися єдиною і вірною мірою. Такі міри повинен був мати луцький війт. Одна міра була визначена для овочів (ємністю в 1 чверть), інша – для меду. Цими мірами були зобов'язані користуватися усі, хто працював і торгував у місті, а також війт. Усі торгові операції мали здійснюватися у місті на зразок міста Вільно: «за звичаєм нашого міста Вільна».

Таким чином, привілей 1497 р. визначав права і обов'язки конкретних посадових осіб у системі місцевого управління. Починаючи з XV ст., суттєву і важливу частину муніципального управління складала влада війта. Посполство міста Луцька підпорядковувалося йому в усіх практичних справах. Разом із тим, поточні справи та управління містом здійснювала рада. Першочергово вона складалася з бурмистрів і колегії райців, які обиралися війтом із представлених йому кандидатів. Привілей визначав порядок обрання до цього органу (ради). Згідно з вказаним документом луцький війт отримав право обрання половини райців, а другу половину мало обирати посполство міста. Райцям наказувалося вирішувати усі питання разом із війтом, їм дозволялося апелювати лише до нього. Від війта не мала виходити більше жодна апеляція. Дозволявся лише розгляд апеляції у присутності короля.

Луцькому війтові належала і судова влада. Нагадаємо, якщо поточні справи і управління містом здійснювала рада, то судова влада належала лаві. Привілей не лише визначав порядок обрання міських чиновників у раду, але і в лаву. Жителі міста звільнялися від залежності і юрисдикції гродських судів\* та їхніх урядників. У документі зазначалося, що вони

\* Гродський суд – повітовий суд для шляхти, міщан і селян у ВКЛ у XVI–XVIII ст. Розглядав найскладніші кримінальні і цивільні справи. Суд засвідчував

не повинні запрошуватися до гродського суду «як у серйозних, так і в незначних справах», також не мали відбувати будь-які покарання. Луцькі міщани були зобов'язаними підпорядковуватися війту та нормам магдебурзького права.

У привілеї 1497 р. особлива увага приділялася проблемі благоустрою міста. Райцям і старостам (малися на увазі купецькі старости) дозволялося розселяти людей на вільні та незаселені території Луцька та його околиць. У випадку необхідності передбачалося заселяти і «незайняті єврейські місцевості» навколо міста. Такі дії здійснювалися відповідно до «волі і дозволу» старост, райців і бурмистрів. Вказувалася мета цієї політики – «збільшення кількості мешканців» міста. На почесному місці у Луцьку дозволялося збудувати ратушу. Про належний рівень розвитку ремісничого виробництва свідчить рішення про надання відповідної території для ремісників. Поблизу ратуші (під нею) мали розташуватися: шевці, пекарі, м'ясники, черевичники. Для користі міста та його жителів дозволялося збудувати публічну лазню, як зазначалося в документі, «у зручному місці без жодних перешкод».

Луцьк, що розвивався на засадах магдебурзького права, у багатьох випадках віддавав належне старовині. Слідування старовинним звичаям тісно поєднувалося з принципами цього права: луцьким міщанам дозволялося без перешкод випасати худобу і свиней на пасовищах навколо міста «за давнім звичаєм».

Луцькі міщани не лише отримали відповідні «права і вольності»; разом з ними розширювалися і їхні зобов'язання перед верховною владою. Документ закликав жителів захищати місто у період особливої небезпеки: «У часи загрози від ворогів, хоча мешканці зобов'язані захищати стіни міста, однак, якщо ворог буде мати перевагу, усі мусять зібратися до нашого військового табору, і там разом з мешканцями тієї землі стійко боротися, щоб вигнати ворога». Відповідно до положень привілею 1497 р. луцькі міщани повинні були виконувати військову повинність.

Диспозиція привілею польського короля Стефана Баторія 1576 р. була спрямована на підтвердження міщанам Луцька прав і вольностей магдебурзького права. На той час у місті існувала розвинена система повинностей. У документі підкреслювалося, що луцькі міщани, «згідно своїх давніх вольностей», купують сіль оптом у продавців, що приїжджали до міста. Ці торговці (прасоли) мали право торгувати сіллю у місті, але з цього вони платили «соляне» до скарбу і ніяких інших повинностей не виконували. За давнім звичаєм і прикладом інших королівських міст у місті Луцьку мали і в майбутньому торгувати сіллю, не запроваджувати жодних інших повинностей. Від цієї діяльності необхідно було сплачувати до скарбу лише соляне.

Наступну повинність, мито або так зване «побаришне», луцькі міщани також сплачували за давнім звичаєм. Привілей пояснював, що суть

різні справи, копії документів, вів актові книги, виконував вирoki і рішення інших судів. Розміщувався, як правило, у замку (гроді), звідси походила його назва.

цього давнього міського податку полягала у тому, що, коли хтось у продавців солі її купував, тоді від кожної купленої повозки чи воза оплачував півгроша литовського, а той, хто продавав, також півгроша платив на ратушу. Такий порядок збирання «побаришного» у місті залишався і в майбутньому.

Утримування міщанами суконних підстригалень або суконниць та солодовень у місті також залишалося на попередніх умовах (за звичаєм). Торгівля солодом організовувалася за правом, яким і раніше керувалися міщани. Тепер вони не мали дозволяти торгівлю солодом стороннім, за винятком шляхти. Луцьким міщанам дозволялося виробляти солод для власної потреби із свого збіжжя. Їм дозволялося також утримувати м'ясні лавки (ятки), збудовані своїм коштом на міській території за погодженням із міською владою. Ці ятки повинні були використовуватися у місті «згідно давнього застосування свого». У цій частині грамоти за лаковичними рядками постає атмосфера міського життя, деякі риси побуту міщан.

Міщани Луцька, підкреслювалося у привілеї, здавна керувалися вількюрами\*. Стефан Баторій, бажаючи їм виявити свою прихильність (ласку) і прирівняти до інших головних коронних міст, підтвердив цю пільгу і дозволив надалі встановлювати вількюри. Привілей регулював повноваження урядовців, чітко розмежовував права і обов'язки міських органів влади, організованих за магдебурзьким правом, та замкових. Згідно з цим документом, і наявний, і майбутній луцький замковий уряди, вийт і його урядники не мали права порушувати діючі у місті порядки і перешкоджати здійсненню прийнятих рішень.

Викладені в документі права, свободи і вольності посполству міста Луцька, надані попередниками і підтверджені Стефаном Баторієм, повинні були зберігатися в цілості і непорушності.

Після основної частини в грамотах вказувалося, коли кожна з них була складена, хто був свідком її складання, хто її підписав. Укладач грамоти Владислава (Ягайло) 1432 р. намагався якомога детальніше повідомити про свідків: «Владислав з Оппорова, доктор юриспруденції, декан краківський, прототроній апостольського престолу, віцеканцлер нашого Польського королівства, Лаврентій Заремба, серадзький..., Йоан із Олесниці, маршалок нашого Польського королівства..., Йоан із Справи, суддя сандомирський, Жегота з Майконичів, серадзький хорунжий». Свідками підписання грамоти 1497 р. були «ясновельможні, шляхетні і вельможні» представники: «Николай Радзивилович, воєвода віленський і канцлер ВКЛ, Іоанн із Забрежина, каштелян троцький, Григорій Остікович, коронний надворний маршалок, Николай Тулинич, маршалок». Свідки при підписанні грамоти місту Луцьку 1576 р. не називали.

За іменами свідків у грамотах викладалися відомості про укладачів документів, час виконання, виконавців. Вони містили власноручні під-

---

\* Вількюри – постанови міського органу (ради) від імені міщан, що мали таку ж обов'язкову силу, як і державні закони.

писи правителів і були скріплені їхніми печатками. Як зазначалося в одній із них, це було зроблено «для доказу надзвичайної важливості викладеного», малося на увазі, викладеного у привілеї. Особливістю грамоти місту Луцьку 1432 р. було те, що до неї підвішувалися печатки усіх присутніх свідків, відзначимо, що про підписи їх не згадано. Виконавець (писар) її не вказувався. Грамоту 1497 р. записано коронним секретарем Еразмом, який був присутнім на комісіях, а грамоту 1576 р. – писарем Лаврином Песожинським.

Після імен видавців і свідків грамоти повідомлялося про місце і час складання їх. Привілей 1432 р. видано і записано у Львові «в четвер, найближчий до дня всіх святих, року Господнього 1432» (30 жовтня 1432). Грамота 1497 р. видана «у польовому таборі біля Зяславу, у п'ятницю після свята святого Якова, року 1497 від народження Господа» (31 липня 1497). Грамоту Стефана Баторія 1576 р. записано «в Торуні, на вальному коронному сеймі, двадцять шостого дня місяця жовтня 1576 р., першого року нашого королівського правління» (26 жовтня 1576).

Дипломатичний склад документів свідчить, що протокол привілеїв 1432 р., 1497 р., 1576 р. був стандартним і мало змінювався. З одного боку, на основі поступального економічного розвитку Луцька, вдосконалення виробництва, розгортання у ньому торгівлі, відповідно до удосконалення митних надходжень, виникала потреба приведення у відповідність цих процесів із діючими нормами магдебурзького права. З іншого, надаючи привілеї місту, верховні правителі мали й власні політичні цілі. Тому кожна наступна грамота лише деталізувала правові норми, започатковані попередньою грамотою. Крім того, привілеї на магдебурзьке право Луцьку XV–XVI ст. красномовно свідчать про стабільність міської політики в Польському королівстві і ВКЛ. Вони є збіркою нормативних документів, які містять цінну інформацію про розвиток міста, допомагають реконструювати основні риси наявної тоді в країні моделі політико-правового устрою міських центрів, виявити особливості господарського устрою, соціальної структури, повсякденного життя. Ці грамоти оформили місто Луцьк як самостійну адміністративну одиницю ВКЛ зі своїми відповідними атрибутами – територією, інститутами влади та управління, судом, системою доходів і оподаткування, населенням. Документи визначили засади функціонування магдебурзького права, зокрема, структуру органів влади у місті, основні права і обов'язки посадовців, систему виборів, призначень і їх звітування, діяльність судів та їх компетенцію. Місто і замок перетворилися на два юридично самостійні суб'єкти. На його території ліквідовувалося функціонування місцевого права, натомість впроваджувалися норми магдебурзького права. При цьому залишалися правочинними місцеві звичаї, норми права, що не суперечили магдебурзькому. Таким чином, верховна влада своїми діями підтримувала розвиток міст, особливо тих, які розташовувалися на кордонах держави. В цьому плані Волинь була стратегічно важливим регіоном як для Корони, так і для Великого князівства Литовського.

Переклад грамот, що публікуються, здійснено за виданням: Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, учрежденной при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе. Ч. 5, т. 1: Акты о городах (1432–1798). – К.: Университет. тип., 1869. – С. 1–2, С. 12–17; 25–27.

Автор висловлює вдячність В. Н. Мироновій, доценту кафедри загального мовознавства і класичної філології Київського національного університету імені Т. Г. Шевченка, і О. М. Кориневській, аспірантці цієї кафедри, за допомогу, надану у перекладі грамот 1432 р., 1497 р. з латинської мови. Особливу подяку висловлюємо професору А. Л. Хорошкевич за консультації, підтримку і надану допомогу під час підготовки цієї публікації.

<sup>1</sup> *Аляксандр Доунар*. Магдебургскае права // Вялікае княства Літоўскае: Энцыклапедыя: у 2 т. Т. 2 : Кадэцкі коропус – Яцкевіч / редкал.: Г. П. Пашкоу (гал. рэд.) і інш.; З. Э. Герасімовіч. – 2-е выд. – Мінск: БелЭн, 2007. – С. 241.

<sup>2</sup> *Заяць А.* Урбанізаційний процес на Волині в XVI – першій половині XVII століття. – Львів, 2003. – С. 161.

<sup>3</sup> Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, учрежденной при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе. Ч. 5, т. 1. Акты о городах (1432–1798). – К.: Университет. тип., 1869. – С. 1–2, 12–17; 25–27.

<sup>4</sup> *Луцьку 900 років. 1085–1985: зб. документів і матеріалів.* – К.: Наук. думка, 1985. – С. 31.

<sup>5</sup> *Каштанов С. М.* Дипломатический состав древнерусского акта // Вспомогательные исторические дисциплины. II. – Л., 1969. – С. 143–158; Методические рекомендации по изданию и описанию Литовской Метрики / сост. А. Л. Хорошкевич, С. М. Каштанов; отв. ред. акад. В. Т. Пашуто, Ю. М. Юргинис. – Вильнюс, 1985.

<sup>6</sup> *Рогачевский А. Л.* К вопросу о концепции городского права в памятниках магдебургского права XIII–XV веков // Средневековый город. – Саратов, 1991. – Вып. 10. – С. 45.

<sup>7</sup> *Капраль М.* Національні громади // Історія Львова: у 3 т. / редкол.: Я. Ісасевич, М. Литвин, Ф. Стеблій. – Львів: Центр Європи, 2006. – Т. 1. – С. 122.

## № 1

### ВЛАДИСЛАВ, КОРОЛЬ ПОЛЬЩІ – ВІРНОПІДДАНИМ ВОЛИНСЬКОЇ ЗЕМЛІ

1432 р., Львів

#### **В ім'я Господнє амінь. На вічну пам'ять про подію.**

Оскільки серед набутків людської природи немає нічого ціннішого за пам'ять, потрібно, щоб людські справи за допомогою записів та свідчень були збережені від забуття, яке приходить з плином часу.

Тому Ми, Владислав, з ласки Божої король Польщі, а також правитель краківський, сандомирський, серадзький, ленчицький, куявський та литовський, найвищий князь Померанії і Русі, володар і спадкоємець та ін. повідомляємо цим документом усіх, кого це стосується, теперішнім і майбутнім поколінням, які будуть знати його зміст. Таким чином, па-

м'ятаючи гідні вдячності заслуги, і особливо добровільну допомогу нам і короні нашого Польського Королівства, надану князями, прелатами, боярами, воїнами, шляхтичами та іншими мешканцями Луцької землі, які віддали себе нашій високостві і були ласкаво прийняті; з огляду на їхні заслуги та заслуги інших, прелатам, боярам, воїнам і шляхтичам цієї Луцької землі, як належним святої римської церкви, так і східної, або церкви грецького обряду, даруємо і щедро обдаровуємо, усі права, вольності і милості, такі, які мають і якими користуються прелати, барони і шляхта нашого Польського королівства, вищеназваним громадянам, а саме: полякам, тевтонам і русинам – тевтонське право; іудеям і вірменам таке, яке мають іудеї та вірмени, що живуть у наших містах Кракові чи Львові, даємо, даруємо і щедро обдаровуємо, за винятком податків, оплачуваних за звичаєм, які зберігаємо для нас і наших нащадків.

Крім того обіцяємо, що цю Луцьку землю і її мешканців не відлучимо від нашої Польської Корони і не віддамо та не дозволимо жодного чужоземного панування на ній; також руські церкви, або церкви грецького обряду, і самі не будемо спустошувати і перетворювати на церкви римського обряду і не дозволимо робити цього іншим; а також жодну особу грецького обряду, незалежно від статі та статусу, силою не будемо і не дозволимо нікому наvertати до римської церкви. Крім того, бажаючи звільнити від податків кметів серед мешканців Луцької землі, відтепер звільняємо їх від податків та повинностей, які старости до часу звикли збирати для нас і наших нащадків. У майбутньому необхідне за старим звичаєм будуть зобов'язані давати.

На засвідчення цього підвішені наша [печатка], а також – найяснішого правителя Семовіта, князя Мазовії, найдостойніших отців у Христі, правителів: Йоана, архієпископа Львівського, Йоана, єпископа Холмського, ясновельможних: Йоана із Лихина, воєводи Берестейського, Владислава із Оппорова, доктора юриспруденції, декана краківського, прототронія апостольського престолу, віцеканцлера нашого Польського королівства, Лаврентія Заремби, серадзького, Альберта Мольського, ленчицького, Дубка з Олесниці, войницького, Домарата з Кобилян, Бельського каштелянів; Йоана з Олесниці, маршалка нашого Польського королівства, Станіслава з Добжеліна, ленчицького, Андрія з Лубена, добринського, підкоморіїв; Йоана зі Справи, судді сандомирського, Жеготи з Майконичів, серадзького хорунжого, Йоана Ташки з Конечполя, Станіслава Ебермута, підчасного каліського, Мсцивоя з Скжина, Петра з Хелма, Миколи з Вішниці і Петра Потоцького.

Дане і записане у Львові, у четвер, найближчий до дня усіх святих, року Господнього 1432.

(Місце печаток)

*Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, учрежденной при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе. Ч. 5, т. 1: Акты о городах (1432–1798) / пер. з лат. мови В. Н. Миронової, О. М. Кориневської. – К.: Университет. тип., 1869. – С. 1–2.*

№ 2

СТЕФАН, КОРОЛЬ ПОЛЬЩІ – ВІРНОПІДДАНИМ  
ВОЛИНСЬКОЇ ЗЕМЛІ

22 жовтня, 1576 р.

**Стефан, з Божої ласки король Польщі, великий князь литовський, руський, пруський, мазовський, жемайтський, ливонський, київський, волинський, підляський та ін., а також володар Трансильванії**

Цим нашим документом повідомляємо усім і кожному, кого це стосується: Показаний і відтворений перед нами пергаменний документ, у якому публічно підтверджується думка від імені бурмиистра, райців і всього нашого луцького міського посольства, під титулом, печаткою і власноручним підписом найсвітлішого Сигізмунда Августа, короля Польщі, нашого попередника, [є] недоторканим та оригінальним, без жодної підозри. Нас попросили через деяких наших радників, щоб ми були ласкаві ухвалити, затвердити та підтвердити його нашою королівською владою.

Зміст цього листа такий:

**Сигізмунд Август, з ласки Божої король Польщі, великий князь литовський, руський, пруський, мазовський, жемайтський і ливонський та ін.**

Повідомляємо цим листом усім і кожному, кого це стосується, і зараз, і в майбутньому: що представлені нам від імені бурмиистра, райців і всього нашого посольства міста Луцька, яке розташоване на Волинській землі, два пергаменні документи найсвітлішого колись князя, володаря Олександра, короля Польщі, великого князя литовського та ін., нашого дядька, зміст яких викладено нижче, обидва листи написані латиною, але один з них датований ще тим часом, коли він очолював тільки Велике князівство Литовське, а другий – часом, коли він отримав і королівську владу, і обидва скріплені підвішеною печаткою Великого князівства Литовського; прохання цих громадян до нас, оскільки Волинська земля, повернена нами до Польського королівства, і як член, від свого справжнього і природного тіла відтятий, так і вона, щоб знову була приєднана і включена до складу Королівства; ці обидва документи ми ласкаво постановляємо переписати і, скріпивши нашою королівською печаткою, нашою королівською владою ухвалити, затвердити та підтвердити.

Зміст цих документів дослівно такий:

**В ім'я Господнє амінь. На вічну пам'ять про подію.**

Ми, Олександр, з ласки Божої великий князь литовський, руський, жемайтський та ін. господар і спадкоємець. Цим повідомляємо усім, кого це стосується, і теперішнім, і майбутнім поколінням, які про це довідаються.

Бажаючи покращити стан нашого міста Луцька, щоб його мешканці, відповідно до свого становища, могли робити більше для його устрою, замість руського або волинського, або якогось іншого права, яке вони мали раніше, надаємо на вічні часи право тевтонське, яке називається

магдебурзьким, усуваючи усі права, правила і звичаї, які це магдебурзьке право найчастіше порушують, згідно з цим магдебурзьким правом у місті відновлюємо посаду вїйта і даруємо її тим, хто є зараз, виділяючи заради цього дві корчми, вільні від усяких наших податків, з чвертю денарія з усіх податків, подарунків, судових виплат, грошових покарань і будь-яких випадкових прибутків, як засновано і встановлено нашими попередниками у Вільні, а також іншими містами, які користуються цим правом. Йому (вїйту) у кримінальних справах та справах, які стосуються небезпеки для життя, даємо і дозволяємо повну свободу дій, як встановлено за магдебурзьким правом і вимагається в усіх артикулах і клаузулах. Хочемо, отже, щоб усі мешканці міста разом і кожен окремо, а також ті, які живуть навколо нього, за посередництвом цього права, без жодного винятку, в усьому, що постановляє право, підкорялися вїйту і райцям, які будуть у свій час.

Дозволяємо також цьому місту тричі на рік влаштовувати ярмарки для власної користі, які мають проводитися за звичаєм: перший – перед неділею, найближчою до свята Вознесіння Господнього; другий – перед святом святого Михаїла; третій – перед святом святої Агнеси, кожен з яких має тривати протягом тижня.

Крім цих ярмарків ніхто з купців без згоди райців не має права продавати або купувати в цьому місті, за винятком мешканців Вільна і Троцька, які мають це право з особливого дозволу наших попередників.

Даємо також і дозволяємо мати вагарню, іншими словами (по-польськи) *ważnice*, і там само спорудити воскобійню і на виробках з воску ставити свій знак, з цього не потрібно нічого оплачувати вїйту.

Хочемо також, щоб ніхто з приїжджих або чужоземних купців або торговців не купував за один раз менше 4 каменів воску.

Вїйт буде мати одну міру для овочів місткістю в одну чверть і іншу міру для меду, які усі, хто там продає і купує, будуть зобов'язані використовувати, і для себе він цією ж мірою буде вимірювати, за звичаєм нашого міста Вільна.

Призначаємо також, щоб серед усіх шинкарів разом і кожного окремо, була одна певна і правильна міра; щоб, якщо хтось з цих шинкарів буде спійманий на тому, що використовує меншу міру, був покараний вїйтом відповідно до того, наскільки він відступив від прийнятої міри.

Вїйт буде обирати також половину райців щороку, іншу половину буде обирати міське поспольство.

Будь-яке звернення (апеляцію) райці передають вїйту, від вїйта ж нехай не буде жодної апеляції, хіба що у нашій присутності. Крім того даємо також райцям і старостам\* цього міста усі незайняті і незаселені місця у місті і біля нього для поселення там людей і збільшення кількості мешканців, у незайнятих же єврейських місцевостях навколо міста, якщо буде потреба, у кращих місцях дозволяємо селитися мешканцям міста, за волею і дозволом старост, райців і бурмистрів. Збудують також ратушу у почесному місці, під якою будуть мати приміщення шевці, а також пе-

карі, м'ясники, черевичники. Зможуть також заради користі для міста і посольства зробити публічну лазню у зручному місці без жодних перешкод. Дозволяємо також цьому місту без жодних перешкод випасати худобу і свиней на луках навколо міста, за давнім звичаєм.

Крім того цим документом назавжди звільняємо мешканців цього міста від гродських судів та їх влади, а також від урядників; так, щоб перед ними не відповідали викликані до суду як у серйозних, так і в незначних справах, і не повинні були відбувати якісь покарання, а зобов'язані були підкорятися лише своєму війту, згідно з формою права.

Якщо війт і райці міста будуть здаватися комусь недостатньо справедливими, будуть змушені відповідати перед нами, викликані нашим листом. У часи загрози від ворогів, хоча мешканці зобов'язані захищати стіни міста, однак, якщо ворог буде мати перевагу, усі мусять зібратися до нашого військового табору, і там разом з мешканцями тієї землі стійко боротися, щоб вигнати ворога.

Для доказу надзвичайної важливості цього всього підвищуємо нашу печатку до цього документа.

Дане у польовому таборі біля Зяславу, у п'ятницю після свята святого Якова, року 1497 від народження Господа, у присутності ясновельможних, шляхетних та вельможних: Миколи Радзивиловича, воєводи віленського і канцлера Великого князівства Литовського; Йоана з Забрежина, каштеляна троцького; Григорія Остиковича, нашого надворного маршалка та Миколи Тулінича, маршалка.

Написано рукою ясновельможного Еразма,  
нашого секретаря, який був присутній на комісіях.

Зміст подальшого [документа] є такий:

**В ім'я Господнє амінь. На вічну пам'ять про подію.**

Влада світських правителів завжди повинна називатися найщасливішою, щоб те, що вони оголосили своїми святими словами, наступники так само вирішили залишити заради права і справедливості, і щоб зберегти радість своїх вірних, це своїми документами навічно підтвердили і передали наступним поколінням. Тому ми, Александр, з Божої милості король Польщі, великий князь литовський, руський, пруський, жемайтський та ін., господар і спадкоємець.

Повідомляємо цим документом усіх, кого це стосується, і теперішнє, і майбутнє покоління: Оскільки у Великому князівстві Литовському, на князівському престолі тоді перебуваючи, ми маємо звичай давати підтвердження привілеїв, даних нашими попередниками, кожному, хто цього просить, так і зараз, коли з прихильності і ласки великого Бога, отримали королівський престол, усім даємо подібні підтвердження заради більшої певності.

Тепер же щодо передбачуваного: привілеї, письмові забезпечення, свободи, дозволи, звільнення від обов'язків, особливі права, поступки

---

\* Йдеться про купецьких старост

для війта, бурмистра і райців, всього поспольства і усіх мешканців Луцька й все інше, що затверджено нашими попередниками, королями і правителями, а також магдебурзьке право, дане мешканцям Луцька і підтверджене, хочемо, щоб було дане і підтверджене, справедливе і законне – визнано справедливим і законним, і зміст цього щоб мав силу, як було передано дослівно в цьому нашому документі, і в усьому їх зміст, положення, пункти, умови, клаузули і артикули особливою ласкою і королівською щедрістю підтвердили, ухвалили і ствердили; цим документом підтверджуємо, відновлюємо, ухвалюємо і стверджуємо, постановляючи, щоб це мало силу навічно.

Для засвідчення цього документа підвішуємо нашу печатку. Записане і дане у Вільні, в понеділок після Світлої неділі року 1503 від народження Господа, другого року нашого королівського правління у присутності: Миколи Радзивиловича, воєводи віленського і канцлера Великого князівства Литовського, Йоана із Забрежя, воєводи Троцького і маршалка Великого князівства Литовського, Михайла, князя Глинського, державця в Мереці і Учизані, надворного маршалка литовського, Георгія Ілініча – в Ліді, Йоана Миколайовича – в Вількжі, Станіслава і Йоана Забрєзинських, наших державців і маршалків, щиро і вірно шанованих, написано рукою шанобливого Еразма Вітелія, урядника віленського, першого писаря апостольської столиці, каноніка вратиславської, познанської та владиславської церков, нашого секретаря, який був присутній на комісіях.

Ми ж, Сигізмунд Август, вищеназваний король, ласкаво підтверджуючи це прохання луцьких міщан як справедливе, обидва раніше викладені документи наказали переписати і скріпити нашою королівською печаткою, і їх у всіх клаузулах, артикулах і умовах ухвалили, затвердили і підтвердили, постановляючи, що вони і все, що в них викладено, повинно мати обов'язкову і вічну силу. Дано в Любліні, на королівському вальному сеймі, 15 липня, року Господнього 1560, сорокового року нашого правління. Король Сигізмунд Август.

Ми ж, Стефан, вищеназваний король, це прохання ... підтверджуючи, викладені вище документи в усіх їх клаузулах, артикулах і умовах ухвалили, затвердили і ствердили і підтверджуємо цим документом, постановляючи, щоб їх і все, що в них викладено ... повинно мати обов'язкову і вічну силу; і для певності у цій справі і більш ясного свідоцтва їх, підписані нашою рукою і королівською печаткою ... на королівському вальному сеймі, 22 жовтня, року Господнього 1576, правління ...

*Король Стефан власноручно*

*Архив Юго-Западной России, издаваемый Временной комиссией для разбора древних актов, учрежденной при киевском, подольском и волынском генерал-губернаторе. Ч. 5, т. 1: Акты о городах (1432–1798) / пер. з лат. мови В. Н. Миронової, О. М. Кориневської. – К.: Университет. тип., 1869. – С. 12–17.*

№ 3

СТЕФАН, КОРОЛЬ ПОЛЬЩІ – ВІРНОПІДДАНИМ  
ВОЛИНСЬКОЇ ЗЕМЛІ

26 жовтня 1576 р., м. Торунь

**Стефан...**

Цим нашим листом повідомляємо усіх і кожного, кого це стосується, як теперішнє так і майбутнє покоління. Що вказано і надано нам, від імені бурмиистра з радістю і всіх міщан поспольства нашого міста Луцька, яке розташоване у Волинській землі, привілеї польських королів, святої пам'яті предків наших, на права і вольності цього міста, якими ні в чому на той час не ображаючи, вони щедрістю, нашою королівською могутністю підтвердили.

Нас просили, щоб ми на особливому нашому листі деякі артикули, щодо тих прав і вольностей цього міста Луцька, з тих виписаних привілеїв, пояснили, а щодо інших речей, нижче описаних, володіння і вживання їх стародавнього, якими і на цей час користуються, згідно права посполитого підтвердили.

Тоді ми, бажаючи їх слушну просьбу виконати, на це ласкаво дозволивши, даним листом нашим, так би мовити, нижче у ньому описаному, декларуємо наступне: По-перше, міщани нашого міста Луцька [мають] керуватися магдебурзьким правом, міськими вольностями, і у всьому слідувати і керуватися згідно привілеїв, від предків наших унаслідуваних, а зараз вже і нами підтверджених, як в інших головних коронних містах і Великому князівстві Литовському, у Вільні, Києві, раніше до Литви приналежних, де міщани використовують ці права магдебурзькі і ними керуються. А пани рада, наші урядники, ні луцькі старости, ані шляхтичі і всі інші, згідно листів і комісій наших, ні за зверненнями луцьких міщан, не дивлячись на міські вольності, по праву їм належного магдебурзького до жодного права в незвичайних речах позиватися не мають права. Проте, якщо комусь від будь-якого міщанина у його особистих інтересах буде завдана кривда, чи виникне якась інша потреба, тоді перед міським урядом поряд із звичаєвим правом вживати і магдебурзьке, згідно його привілеїв і вольностей.

Луцькі ж міщани, підпорядковуючись магдебурзькому праву, користуючись міськими вольностями, не повинні від міських правил відповідного права відступати, ні до кого не позиватися (звертатися). Виключення може бути лише тоді, коли існуватиме переконання у заподіяних кривдах від влади, тоді, згідно звичаю посполитого, можуть апелювати до нас, до нашого двору. Якщо з них хтось був такий впертий і без жодної причини від закону і суду належного ухилився і послухним бути не хотів, проти такого вони мають діяти згідно свого права.

При цьому луцьким міщанам повідомили, що коли прасоли (продавці солі) до Луцька з сіллю приїжджають, тоді вони згідно стародавніх вольностей сіль у них гуртом (оптом) і в роздріб купуватимуть і нею у місті Луцьку торгуватимуть і шинкуватимуть. Але, з того вони соляне до скар-

бу нашого платять, жодним іншим повинностям не підлягають. Ті ж вольності, що були і зараз є у використанні, їх при них залишаємо. Щодо майбутнього, згідно стародавнього звичаю і прикладу теперішнього інших наших коронних міст, сіллю мають у місті Луцьку торгувати і шинкувати, не підлягаючи жодній іншій повинності, мають сплачувати лише соляне звичайне до нашого скарбу.

Мито також, так зване «*побаришне*», стародавній міський податок, тобто, коли хто у прасолів сіль купує, тоді від кожної теліги або возу, хто купує – півгроша литовського, а той, хто продає – теж півгроша на ратушу платить, тоді вони, згідно свого стародавнього звичаю, а особливо, якщо і у той час використовується, і надалі вживати це мають.

Також постригальні [сукняні] чи суконниці і солодовні у місті Луцьку, якщо раніше були і зараз є у користанні луцьких міщан, тоді їх при цьому застосуванні і у майбутньому залишаємо і затверджуємо, за умови, що і надалі вони будуть належати місту і утримуватимуться згідно звичаю. Якщо хтось сторонній у місто солод на продаж привозив, їм перешкоджає, тоді вони, згідно свого права, яким і раніше керувалися, такого допускати не повинні, за винятком шляхетських поселень (осад), а також тих, хто з власного збіжжя для власної потреби це робить.

Окремі м'ясні ятки (лавки), які міщани за погодженням з поспольством міста Луцька на ґрунті міському своїм коштом збудували, і які, якщо використовувалися і зараз використовуються, тоді їх залишаємо згідно свого стародавнього застосування, вони, ці ятки місті Луцьку мають слугувати.

Особливо, якщо вищезгадані луцькі міщани здавна мають магдебурзьке право і керуються вількюрами, тоді ми, на їх прохання, бажаючи їм ще більше нашу королівську ласку виявити, до інших наших головних коронних міст прирівняти, наділяємо і дозволяємо їм цим нашим листом це право і надалі вживати таким же чином і за прикладом інших коронних міст, що таке право вживають и ним керуються.

А уряд наш луцький замковий, також війт і його урядники і нинішні і майбутні цим їхнім порядкам не мають перешкоджати і псувати і жодним чином заважати не повинні і надалі.

Усі ці справи, права, свободи і вольності, від предків наших успадковані, і нами підтверджені і вище у цьому листі нашому описані, мають бути збережені в цілості своїй і непорушності, завжди дотримані. А жодної кривди і шкоди ніхто не повинен їм чинити і заважати, не повинен нині і повсяк час.

Для засвідчення цього документа, цей лист рукою нашою підписавши, підвішуємо нашу печатку. Записане в Торуні, на вальному коронному сеймі, двадцять шостого дня місяця жовтня 1576 року, першого року нашого королівського правління.

*Король Стефан*

*Лаврин Песожинський, писар*

*Архив Юго-Западной России... – С. 25–27.*